

Egyed Péter

Az autonómia, az egyetem és a család kérdése az RMDSZ-programokban

Nem igaz, hogy az európai berendezkedés (régime, establishment) nem változik, mert változik. A béke- (szövetségi) rendszerek változtathatatlanására hivatkozó szuverenista érvelés hamis: egyrészt az európai integrációs folyamatok változtatják meg a berendezkedés tartalmát, másrészt a tények (Koszovó). Gazdasági expanziójának feltétele politikai "bezárkózása", azaz politikai struktúrájának erre a tényre (piaci expanzió, hatékonyság) célzottsága; nem nevezhetjük tökéletesnek, mert nem az: itt egy más tartalomról van szó. (Mi lesz Romániával? Az Európai Unió eltökélt: Helsinkiben Szlovákia és Románia *mellett* döntöttek, de Romano Prodi 2000. január első hetében megfogalmazott üzenete is kétségtelen. "A nyilatkozatok kora végképp lejárt, tettekre van szükség." Ha most sem sikerül, Románia valóban Ázsiába kerül a politikai földrajz értelmében, vele együtt mi, erdélyi magyarok is, az iráni határ mellé, ahonnan 1000 évvel ezelőtt idelovagoltunk.) De az európai integrációs berendezkedés hatékonysága más irányú evolúciót is lehetővé tesz vagy szükségesnek tart: a régiók autonóm fejlődését, az autonómia szempontjából különböző megoldási lehetőségeket vázol fel, a helyi közösségek sajátos opcióinak megfelelően és továbbra is a nemzeti határokon belül: a szuverenitást területi szempontból történelmileg kialakult ténynek tekinti (már); ilyen értelemben még inkább esélytelen a korzikai területi autonomisták kiválási törekvése a La République-ből, avagy az ETA baszk radikálisainak nagy célja: az Euzkalleria kilépése a spanyol jogar alól.

I. A romániai magyar közösség, kisebbség döntött: az autonómia mellett. "A romániai magyarság politikai alanyként államalkotó tényező, s mint ilyen, a román nemzet egyenjogú társa. Épp olyan felelősséggel tartozunk jövőjéért, mint bármely más állampolgár, s mikor látunk kell a magyarság körében eluralkodó kiábrándultságot, az annak okán jelentkező elvándorlást, kötelességünk cselekedni. Kötelességünk felmutatni azt a megoldást, amely számunkra és az ország számára is kiút ebből a válságból. Az etnikai, vallási közösségek autonómiája Erdély múltjának szerves része, idéznék a szász közösségek közel nyolcszáz éves önkormányzati gyakorlatát, és ugyanez fogalmazódott meg az 1918-as gyulafehérvári kiáltványban. [Ezt indoklásnak tekintve, következik a tulajdonképpeni akaratnyilvánítás.] Állítjuk, hogy ez az út a belső önrendelkezés útja. A belső önrendelkezési elv ugyanakkor egyetemlegesen is előre mutat, hiszen számos, már létrejött vagy most alakuló közösségi önkormányzat utal arra, Európa működő demokráciáiban ez a gyakorlat sikeres. [Nem kevésbé fontos az autonómia-elv és az európai berendezkedés strukturális összekapcsolása.] A romániai magyarság közösségenkénti betagozódása a hazai társadalomba része az ország európai közösségekbe való integrációjának."¹

(A morális kötelességvállalás gesztusát - esküvés a Szent Mihály-katedrálisban - sokan elfelejtették. Vagy egyszerűen nem vették komolyan. Pedig a hamis eskü - amint tudjuk - "visszaszáll". Az ember erről nem ír szívesen.)

Az RMDSZ belső politikai gyakorlatában kiderült azonban, hogy voltaképpen roppant nehezen kivitelezhető, hiszen a romániai magyarok igen sokfélék s érdekeik is azok. Autonómia-modelljeinkben ezt a sokféleséget kell lefedni, ami igen komplex dolog. Az érdeklődők haszonnal forgathatják Csapó József autonómia-, Szilágyi N. Sándor *Törvény s nemzeti identitással kapcsolatos jogokról és a nemzeti közösségek méltányos és harmonikus együttéléséről*, valamint Szócs Géza népcsoport-tervezeteit.² Ne feledkezzünk meg arról sem, hogy az autonómia-kérdéskörhöz tartozó *kollektív jogok* problematikája körében is igen színvonalas demonstrációk születtek: Bíró Béla, Fábíán Ernő, Varga Attila, valamint a filozófus Kelemen János írásaira gondolunk. Az autonómiáról való lemondás - nem csak kantiánus erkölcsi értelemben érvényes ez, lévén az autonómia az akarat tulajdonsága, az akarat kifejezése, ha lehetséges ilyen - az erkölcsön kívül van. Úgyhogy nem is érdemes beszélni róla.

Tisztán politikai szempontból egy roppant kényes egyensúlyi kérdéstről is szó van - figyelmeztet Bibó István -, ami nem nagyon tűnik fel az autonómiáról szóló diskurzusokban: "szükséges az is, hogy a kisebbségi lakosság tudatában legyen annak, hogy a megkülönböztetés nélküli bánásmódért, a reális kisebbségi jogokért és a területi önkormányzatért egy bizonyos korrekt állampolgári lojalitással kell fizetnie".³

Az 1990. január 19-én Nagyváradon tartott alakuló Kongresszus "a kisebbségek egyéni és kollektív jogainak

intézményes garانتálásáról" beszél, valamint a Gyulafehérvári Határozat alapján, a nemzeti önmeghatározásról és önazonosságról. A II. Kongresszuson (1991. május 24-26.) Marosvásárhelyen elfogadott Program-*Alapelvek* 4b. pontjában találkozunk már a közművelődési autonómia elvével, illetve az autonómia-gondolat egy kezdetlegesebb megfogalmazásával (ez persze nem értékítélet):

- a. a kisebbségi önszerveződés biztosítása oly módon, hogy a belső életét érintő valamennyi kérdésben - a helyi önkormányzat elve alapján - a kisebbség maga döntsön (közvetlenül vagy képviselői révén), és döntéseit mindenki tartsa tiszteletben;
- b. a romániai magyarság kisebbségi társadalommá való összefogása olyan önkormányzati intézményes keretekben, amelyek egyszerre tesznek eleget a személyi és kulturális autonómia követelményeinek, s amelyek ennél fogva megnyugtatóan rendezik a szórványban élők helyzetét.

A III. (Brassói) Kongresszuson - 1993. január 15-17. - a már hagyományossá vált 4b. pontnál (*A romániai magyarság azonosságának megőrzése*) a II. Kongresszus gyengített megfogalmazását találjuk, de a dokumentációban szereplő Nyilatkozat - gyakorlatilag a program vonatkozó részét szankcionálva - leszögezi, hogy: "A Kongresszus elfogadta a Szövetség új programját, amely a romániai magyarságot nemzeti kisebbségként határozza meg, a nemzetközi joggyakorlathoz igazodva, ugyanakkor a közösség önmagát politikai alanyként, államalkotó tényezőként, a román nemzet egyenjogú társának tekinti. Az új program szerint a romániai magyar nemzeti kisebbség számára a helyi és regionális autonómiát tekintjük irányadónak és követendőnek. A személyi autonómia kiterjed önazonosságának megőrzése céljából a művelődési élet egészére, az anyanyelv használatára, a vallásra, az oktatásra, a társadalmi szerveződésre és mindennemű tájékoztatásra." (Ez volt az áttörés, a kolozsvári Belső Önrendelkezési Nyilatkozattal a háttérben. Ma is felvillanyoz az a rendkívül feszült vita, amelynek részesei lehettünk, s amelyet a mindenkor legjobban szerkesztett program-plakettben olvashattunk.) Ezt követően az RMDSZ IV. Kolozsvári Kongresszusán (1995. május 27.) létrejön a legteljesebb megfogalmazás. Ezek szerint: az autonómia "elv, melynek a jogállam intézményei kiépítése során kell érvényesülnie; a nemzeti közösség joga, melyet identitása védelmének kibontakoztatása, fejlesztése és megőrzése érdekében gyakorol; eszköz, mellyel a romániai magyarság szülőföldjén megalapozhatja gazdasági és kulturális fejlődését, megteremtheti megmaradásának anyagi, politikai és jogi feltételeit; stratégiai cél, melyet az RMDSZ politikai tevékenységében s a civil társadalom szervezeteivel kapcsolatban követ. Az RMDSZ az autonómia-formák - beleértve a területi autonómiát is - jogi megfogalmazását és törvényhozás útján való érvényesítését kívánja elérni, szorgalmazva az általános decentralizálást és a szubszidiaritás elvének alkalmazását. E cél megvalósítása érdekében az erdélyi nemzetiségek együttélésének pozitív hagyományaiból, valamint az Európában megvalósult példa értékű modellekből indul ki; a személyi elvű autonómia révén létrejön a romániai magyarság saját intézményrendszere az oktatás, a művelődés, a tájékoztatás, valamint a műemlékvédelem területén. Ezen autonómiát a romániai magyarsághoz tartozó személyek által választott közttestületek gyakorolják; a magyar nemzeti közösség önkormányzata a szabad identitás elvét érvényesítő regisztráció alapján létrejövő választási névjegyzékek és az ennek alapján megtartott általános, titkos és közvetlen választás útján jön létre; a sajátos státusú helyi önkormányzatok által gyakorolt autonómia azon helyi közigazgatási egységeket illeti meg, amelyekben számottevő arányban élnek a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek, és a lakosság e státust népszavazás útján elfogadja." Ez a megfogalmazás egy vessző változtatás nélkül kerül át az V. Kongresszus (Marosvásárhely, 1997. október 3-4.), valamint a VI. Kongresszus (Csíkszereda, 1999. május 16.) Program-alapelveibe.

E pillanatban ki kell lépnünk a független szövegelemző elméleti szakember amúgy is kényelmes számárböréből, és néhány alapkérdést fel kell tennünk.

Pro primo: ha az autonómia-kérdés továbbra is politikai létünk tétje - márpedig a fentebbiekből az derül ki, hogy ez így van -, akkor hol az a tevékenység, avagy hol van az a szerv, szervezet, amelyet ebben az irányban folyamatosan működtetünk?

Pro secundo: a regisztráció, továbbmenően a belső választások következetes és világos véghezvitelével miért nem számoljuk fel azt a csapdahelyzetet, amelybe saját magunk hoztuk magunkat azzal, hogy az autonómia-kérdés logikáját a belső választásokéval ilyen "erős" struktúrában kapcsoltuk össze?! (Ha a magunk egyébként jó döntéséhez nem ragaszkodunk, akkor - többek között - az RMDSZ-t is egy megfoghatatlan, lassan morzsolódó egylet formájában tartjuk és képviseljük. A Csíkszeredai Kongresszus forgatókönyve intő jel ilyen irányban.)

Pro tertio: az autonómia stratégiai cél. Ez azt jelenti, hogy tapasztalhatóan nem közeledvén hozzá, nem kell letörnünk. A dél-tiroli autonómia-státútmra hivatkozó sajtónk arra nem utal, hogy ezt a törvénystruktúrát 1946-1972 között dolgozták ki, és teljesen más jogi feltételek között. A litígiások felszámolására alakult Európai Békekonferencia

eredetileg arra kötelezte Ausztriát és Olaszországot, hogy a vitás kérdéseket 1957-ig rendezze. Magának a Südtirol-Parkettnek egy pontos határidős operatív kivitelezésére Kurt Waldheim és Aldo Moro külügyminiszterek vállaltak kötelezettséget 1969. november 29-i koppenhágai találkozásukkor.⁴ De aki ott élt, azt is tudja, hogy például a névháború folyik tovább, a dél-tiroli sólymok 800 mesterséges olasz nevet akarnak letiltani.⁵ A Corriere della Sera jeles kolumnistája, Saverio Vertone szenátor pedig nemes egyszerűséggel azt állította: "kedves dél-tiroliak, ne hazudozzatok, kimarkoljátok az évi tizenegyezer milliárdot az olasz húsosfazékból, aztán meg pöktök bele".⁶

II. A kolozsvári székhelyű államilag dotált magyar nyelvű tudományegyetem kérdésében: már az első kongresszusi programban megtaláljuk a "Kolozsvárott visszaállítandó Bolyai Tudományegyetem kívánalmát". A II. Kongresszus "magyar felsőoktatási hálózatról" beszélt, amely magába foglalja a Bolyai Egyetemet, a III. kongresszus programja ugyanezt ismétli. Az alapvető változás a IV. programban van: "Stratégiánk kiemelt szerepet szán az önálló magyar felsőoktatás szakmai megalapozásának. A Bolyai Egyetem beindításáig célunk az önálló magyar felsőoktatási kezdeményezések támogatása, a magyar tagozatok kialakítása és körültekintő fejlesztése." Az V. Kongresszus programdokumentuma megismétli ezt a megfogalmazást, azzal a szép következtetéssel, hogy a Bolyai egyetem kérdését a kormánykoalíciós cselekvési prioritások programcsomagjába utalja. Itt, az *Oktatás* címszó alatt a következő megfogalmazást találjuk: "az anyanyelvű felsőoktatás szükségletek szerinti kiszélesítése, a kolozsvári központú, önálló, államilag támogatott magyar tudományegyetem visszaállítása, székelyföldi, partiumi felsőoktatási intézmények létrehozása és támogatása". Végül a VI. Kongresszus a programelveknél megismétli az V. megfogalmazását, a kormánykoalíciós cselekvési prioritásoknál pedig így fogalmaz: "az anyanyelvű felsőoktatás szükségletek szerinti kiszélesítése, a kolozsvári központú, önálló, államilag támogatott magyar tudományegyetem visszaállítása, székelyföldi és partiumi felsőoktatási intézmények további fejlesztése a romániai magyar felsőoktatás szakmai fórumai által kidolgozott tervezeteink alapján".

(Jelzem, hogy itt valami hibának kell lennie, hiszen amikor én a Csíkszeredai Kongresszuson az utolsó szintagmával kiegészítést kértem, értelemszerűen az alapelvekhez javasoltam a passzust - mint stratégiai kérdést.)

És lett, ami lett - a Bolyai végképp lekerült a napirendről.

III. A II. Kongresszus dokumentumában jelentkező megfogalmazás folyamatosan jelen van minden programban, így az utolsóban is: "Az RMDSZ következetes család- és népességpolitikát szándékszik folytatni, annál is inkább, mert a nagyméretű kivándorlás miatt számarányunk rohamosan csökken. Felvilágosító munkát kell folytatnunk a gyermekvállalás, gyermeknevelés érdekében és az egykezés ellen, az egyre romló körülmények között is. E célból szorososan együtt kívánunk működni az egyházakkal, valamint oktatásügyi, egészségügyi és jogi intézményekkel. Támogatunk minden olyan elképzelést, amely előnyöket biztosít a gyermekes családoknak - kedvezményes adórendszer, előnyös hosszú lejáratú kölcsönök, méltányosabb gyermektáppénz-rendszer, 1-3 éves fizetett gyermeknevelési szabadság, amit az anya vagy az apa egyaránt igénybe vehet stb."

Az egykori programíró és szerkesztő jó intencióit feltételezve végül is meg kell állapítanunk: szomorú, hogy egy érdekvédelmi (!) szervezetnek erről ennyi mondanivalója volt nyolc éven át. (Végül is át lehetett volna emelni valamelyik civil - családvédelmi - szerveződés tetszetős megfogalmazását, a kérdéskört lefedendő. De nem erről van szó, hanem a problémacsomag folyamatos átgondolásáról.)

*

Maguktól adódnak a következtetések, de legalábbis kettőre figyelmeztetnem kell:

1. Programjainknak - melyek céljainkat tartalmazzák - egyfelől úgy lehetne visszaadni a rangját, ha egy folyamatos programszerkesztő tanácsot, irodát, szerkesztőbizottságot működtetnénk, amely figyelembe venné az igényeket, az elméleti tevékenységet, a társadalmi vitákat, s ennek megfelelően szerkesztene és tenne javaslatokat (az érdekegyeztetés folyamatosságát jelent, s utólag észrevehetjük, hogy egyes nyomást gyakorló csoportok befolyása a programszerkesztő, kongresszust megelőző tevékenységben inkább káros volt, egyfajta lobbyzást szolgált).

2. A programok becsületét másfelől úgy lehet visszaadni, ha a bennük foglalt céloknak megfelelően cselekszünk. Ne feledjük el, hogy stratégiai céljainkat a kezdet lendületében fogalmazzuk meg, akkor - 1989 decemberében - nem siránkoztunk, hanem merészkedtünk.

Ha most úgy érezzük, hogy nem nagyon van mit ünnepelnünk, mégis nagyobb tévedés lenne kezdeti céljainkról lemondani, mint hozzájuk ragaszkodni, és azokat elvű politikások révén hiteles képviselőhöz juttatni.

Megjegyzések:

Az évek folyamán az RMDSZ-politizálást elősegítendő, témánkba vágóan a következő háttéranyagok készültek el. Hatékonyságuk kérdését - dokumentumokról lévén szó - nem érdemes felvetni:

1. Autonómia-kérdéskör: *Törvény a nemzeti kisebbségekről és autonóm közösségekről*. (Tervezet, elfogadta az SZKT 1993. november 14-én, Marosvásárhelyen) = *RMDSZ Dokumentumok*. 1. Kolozsvár 1993.; *Törvény a romániai magyar nemzeti autonóm közösség jogállásáról*. (Tervezet, elfogadta az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége 1996. május 9-én); *Cadrul juridic intern si international care fundamenteaza modificarea si completarea Legii administrativei publice locale nr. 69/1991*. Editat de UDMR 1997.

2. *Oktatási Memórium* = *RMDSZ Dokumentumok*. 2. Kolozsvár 1994.; *Cadrul juridic intern si international care fundamenteaza modificarea si completarea Legii învățământului nr. 84/1995*. Editat de UDMR 1997.; *A romániai magyar felsőoktatási hálózat telepítési tervszövege*. RMDSZ 1998.

3. Ellenőriztem: család- és szociálpolitikai RMDSZ-háttéranyag nincs.

1 Aláírja: RMDSZ Küldöttek Országos Tanácsa és Parlamenti Csoportja. Forrás: RMDSZ III. Kongresszusa. 154.

2 E sorok írója a kérdés filozófiai felvetésével foglalkozott két tanulmányában: *Az önállóság és a dágvány; A vélemények autonómiája. = A jelenlétről*. Kom-press, Kolozsvár 1997.

3 Bibó István: *A nemzetközi államközösség bénultsága és annak orvosságai*. = Bibó István: *Válogatott tanulmányok*. Magvető Könyvkiadó, Budapest 1990. 449.

4 Lásd Antony Evelyn Alcock: *Geschichte der Südtirolfrage*. Wilhelm Braumüller. Universitäts-Verlagsbuchhandlung Ges. M. B. H. Wien 1982. 291. l.

5 Franco Vernice: *Südtirolese e italiani alla guerra dei nomi*. La Repubblica, 1993. aug. 15-16. 14.

6 CdS Sette: *Cari sudtirolesi non mentite: per voi Italia e una cassaforte*. 1993. szeptember 2.

- [András Péter: Hosszú távú szempontok a belső választásokról való gondolkodáshoz](#)
- [Bakk Miklós: Modellviták - rejtett stratégiák](#)
- [Borbély Zsolt Attila: A belső választások és a belső parlamentarizmus viszonyrendszere](#)
- [Fórika Éva: Amire felesküdtünk Isten és ember előtt](#)
- [Ráduly Róbert: A politikai önrendelkezésünk alapjairól, avagy a belső választásoktól az erdélyi magyar önkormányzatig](#)
- [Reiter József: Belső választások a felvidéki magyarság körében \(dilemmák és perspektívák\)](#)
- [Somai József: A demokrácia nem játékszer](#)
- [Székely István: A belső választások és az RMDSZ hatalmi szerkezetének összefüggései](#)
- [Az RMDSZ III. Kongresszusán jóváhagyott Alapszabályzat-határozat](#)
- [A belső választások alapelvei](#)
- [Határozat az RMDSZ Szövetségi Képviselők Tanácsa megválasztásáról](#)
- [Tonk Sándor: Romániai magyar magánegyetem](#)
- [Hódi Sándor: Tíz év után](#)
- [Mírnics Károly: A balkáni Janus-arc](#)
- [Győri Szabó Róbert: A nemzeti kisebbségek oktatási rendszerei Ausztriában](#)
- [Közvéleménykutatás a romániai magyarok körében](#)
- [Egyed Ákos: A román történetírás az 1848-as magyar forradalomról és a magyar-román nemzetiségi kérdéstről](#)
- [Egyed Péter: Az autonómia, az egyetem és a család kérdése az RMDSZ-programokban](#)
- [Grúber Károly: Macbeth-től Sean Connery-ig. A skót nacionalizmus politikatörténeti vázlata](#)
- [Kovács Péter: A rodopi mufti esete a nemzetközi joggal: Kisebbségi autonómiabarát ítélet az Emberi Jogok Európai Bíróságán: magányos fecske vagy új tendencia?](#)
- [Salat Levente: Szempontok a multikulturalizmus fogalmának romániai értelmezéséhez](#)
- [Vass Csaba: Identitásválasztás és xenológia. A magyarországi Román Kisebbségi Önkormányzat választási kudarcának tanulságai](#)
- [Veress Emőd: A román parlament szerkezete](#)

- [Zsigmond Csilla: A NATO-terjeszkedés és a koszovói háború a román sajtóban \(1999. március 1. - április 30.\)](#)
- [A nemzetiségi irodalom válogatott bibliográfiája](#)
- [A magyar politikatudomány válogatott bibliográfiája](#)

(c) Jakabffy Elemér Alapítvány, Media Index Egyesület 1999-2004
Impresszum | Médiaajánlat | Adatvédelmi záradék